

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Frankofurti, 1671

Cap. II. De clitellis, furculis, æurnis, & id genus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

pratem, vehicula aurata, argēntata, gemmata, cæлата regum Imperatorumve, lecticæ sellæq; splendidissimæ mulierum impudicarum, meretricularum, & id genus alia plurima. Et hæc sunt, ex quibus multiplex vehiculorum differentia facillime colligitur.

Cap. II.

De clitellis, furculis, ærumnis, & id genus.

Clitella. *Bos clitellas.* Consuetudo vetus alludendi ad fabulas per prolationem primorum ex eis vocabulorum. Fragmentum Petronij Tragicurianum, Terentius & Cicero explicantur. Clitellarum vox unde. Commentator Cruquij emendatur. *Sagma* alia à σάγμα, alia à σάγμα. *Sagum* quid. Lampridius contra Salmasium exponitur. *Stratum.* *Stramentum.* *Sagma, salma, sauma.* Saumros. Versio Pollucis rejicitur. Κανθήλια. Versio Aristophanis castigatur, ipse aliter exponitur. ὄνοι οἱ κανθήλιοι. Philelphus, Septimius, alij refutantur. Gellius exponitur. Interpretes Aristophanis Græcus & Suidas revelluntur. *Cantherij.* *Cretella.* Comenius notatur, item Calepinus, Junius, Vossius, alij. *Cantherium.* *Canton, cant.* *Cantjas,* καν. Varro rejicitur. *Livius* exponitur. ἀντογες. *Astrabe* vehicula pro sedilibus. σαγμοσέλιον. *Hesychius* & *Etymologus* explicantur. *Clitella* aliquando sella, contra Salmasij sententiam. *ærumnula.* *Furcilla.* *Furca.* *Plautus* explicatur. *Sarcina* pro foetu in utero. *Labores* pro doloribus in partu. ἀίρω. *Fungerus* & *Vossius* revelluntur. *Lacuna* in Festo notatur. *ero.* *Phormio.* *Tabella.* *Lipsij* imago rejecta. *Vnci* in clitellis. *Constringere,* religare sarcinas. *Fisci asinorum.* σαγν. *Pulvilli, centunculi* sub clitellis. *Frontinus* explicatur. *Instrata.* *Clitellaria.* *Asini, equi* clitelarij. σαγμαία. *Caballus,* equus sagmarius. ἀσράλα. σωμαίνον, ἀναβαίνον. ἀναβατικοὶ ὄνοι. *Salmasius* notatur. ὑποζυγίοι non semper, quæ in vehiculis. ἀσράλα. κανθήλιοι. *Cantherij.* *Sectorum equorum* usus frequens in itineribus. *Varro* explicatur. *Cantherij* homines. *Geruli.* *Commentator Cruquij* notatur. *Laturarij.* *Laturas* locare. *Bajuli,* operarij, bajulatores, sarcinarij, sarcinati. *Glossæ Savaronis* emendantur. *Nutritores.* *Vossius* notatur. *Ærumnosi.* ἀχθοφόροι. βασανία. *Glossæ Savaronis* iterum emendantur. *Βασανη.* *Bastaga.* *Bastagarij.*

garij. Βασανεύεις. Βασανυάρης. Cod. Theodos. explicatur. Tergo gestabant onera. Νόλωφόροι, νεωτάρες, νοτέεις. Hesychius emendatur. Νοτέεις & Ζόγια differunt. Hesychius denuo emendatur. Dossuarij. Tintinnabula dossuaria. Suertius refutatur. Picetiles balthei. Multi dossuarij in ministerio Praesidum provinciae. Muli cartherij. Muli Praesidum dati ex publico, eique redditi. Lampridius emendatur. Grex jumentorum. Merces ducta per plateas, asinis imposita. In bello portabant arma. Sarcinaria. Sagmaria. Leonis Tactica correcta. ἀδίσματα. Leo iterum emendatur. τέλδον. Sagmariorum usus varius. Contubernia singula habebant bina sagmaria. Leo iterum emendatur. Mulus centuriatus. Cicero exponitur cum Festo, qui corrigitur.

Vehicula differre diximus non una ratione, sive formam spectes, sive usum. Sed cum usus respectu sint nonnunquam varia, quæ si attendas formam, sæpe eadem, idcirco rectius, opinor, ac commodius fecerimus, si narraverimus observata differentia, quam accipiunt non ab usu, sed à forma. Primum autem omnium occurrunt vehicula, quæ sunt destituta rosis, ac ne quidem alia re vice illarum instructa, qualia diximus gestari. Hujus generis sunt *clitella*, quibus onera imponi, & de loco in locum transportari consueverunt, idq; vel per homines, vel per jumenta, ut mox ostendemus. Nam *clitella*, ut Perottus ait, *instrumentum, quo sarcinæ colligatæ mulis, sive jumentis, sive camelis asinisve portantur*. Ubi jumentorum vocem vix accipere de aliis debemus, quam de equis, uti ex sequentibus liquebit. Nam bubus quidem nunquam legimus apud veteres impositas clitellas, licet hodie non ubique sit incognitum, videreq; memetipsum meminero in Helvetijs prope Basileam. Ubi rusticus non clitellas modo, sed & frenum bovi sive tauro imposuerat. Sed veteribus res est absurda, ut ex Cicerone constat. Fabius, qui Ciceronis locum respicit, lib. V. Inst. c. II. *Consine est παροικίας genus illud, quod est velut fabula brevior & per allegoriam accipitur. Non nostrum onus: bos clitellas*. Quibus verbis innuit, circumlatam vulgo fabulam de homine absurdo stolidoq; qui clitellas bovi imposuerat, sub atq; bovis male. Fuisse
verò

vero ejus fabulæ initium, *Bos clitellas*, eoq; in hoc dicto alluisse Ciceronem. Nempe sic solebant in isto paræmiæ genere. Quod discimus ex Fragmento Petronij, quod nos primi Notis illustrare conati sumus. Ita namq; ibi Trimalcio p. 34. editionis nostræ: *Et ipse vobis rem horribilem narrabo. Asinus in tegulis. Cum adhuc capillatus essem.* Italicus ille debet distingui. Verba illæ: *Asinus in tegulis*, per se consistunt, & spectant ad notam illa tempestate fabulam, ad quam allato hoc ejus initio alludit Trimalcio, tanquam quid illi simile allaturus. Scilicet in ea memorabatur asinus in summa parte ædium ipsoq; tecto ambulans, quod stupendum omnibus ac prodigiosum videbatur. Quomodo apud Lucianum admirationi asinus est *μυωστας ἐν τῶν ὑπερφῶν*, ostentans se ex superiore tabulato, quem est imitatus Apulejus lib. X. Omnium vero optime clarissimeq; hæc cognoscitur ex Terentio, qui sic loquentem facit Lacheten A. IV. Hecyræ sc. 3.

— Iam nos fabulæ

Sumus, Pamphile: Senex atque anus.

Donatus eo loco: *Senex atque anus: Hæc duo nomina, ut posita sunt, caput indicant, & inceptum hujusmodi fabularum.* Item paulo post: *Pronunciã; Senex atq; anus; quasi initium fabulæ.* Dicit, in comædia, cum ad ea verba ventum erit, *senex atq; anus*, non ut cætera proferenda voce tali, quasi pertinerent ad comædiam & ipsa, verum alia pronunciatione, quasi enarranda esset aliqua fabella. Ea nimirum, cujus argumentum sit, ac initium, *Senex atque anus.* Ad hunc ergo modo Cicero quoque, *bos clitellas*, ex fabulæ initio, seu argumento, arguens rem absurdam, atque ante non visam. Quod viri docti hæctenus non satis affecti sunt. Cæterum quod Perottus dixit de clitellis, firmat quoq; Festus Pauli. *Clitella*, ait, *dicuntur, ea, quibus sarcinæ conligatæ mulis portantur.* At quod idem addit verbis ante recitatis, *dicuntur à colo, quod ejusmodi animalis ornamentum sint*, dubitationem habet magnam. Nam à *colo* non est *colitum*, unde *colitella*, & per syncopen *clitella* possent fieri, sed *cultum*. Magis ergo faveo Scaligero, qui ad Festum ita habet: *Græci κλιτὸν dicunt locū in vallem demissum, à quo clitellus formarunt. Latini.*

Objicias

Objicias, aliud esse locum, de quo Scaliger, & aliud instrumentum illud, de quo nobis sermo. Sed respondet Vossius in Lexico, κλιτὸν vocari, quicquid sit declive, à verbo κλίνω, quod *inclino* significat. Porro talia esse latera quoq; clitellarum, ut jumentorum dorso, à quibus scilicet utrinq; per eorum latera dependent. Sunt clitellæ alias Latinis *sagma*. Ita certe Commentator vetus Cruquij ad Sat. I. ecl. 5. Horatij. *Clitellas, sagmas, sive fellas, quibus strati muli sarcinas & onera gestant.* Ita ibi est legendum, non *saginas*, quæ huc nihil faciunt. *Sagmæ* namque sunt clitellæ, atq; instar quoddam fellarum habent, licet proprie non sint fellæ, cum in fellis sedeant, in clitellis non sedeant, sed imposita habeant onera & sarcinas. Isidorus lib. XX. cap. 16. ubi agit de varijs equorum instrumentis, atq; inter ea & *sagma*. *Sagma*, inquit, *que corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur, unde & caballus sagmarius, mula sagmaria.* Quod Isidorus putat, *sagmam* esse appellatam à *sagis*, in eo nescio, annon erret. Prorsus namq; est à Græco σάγμα, quod clitellam denotat. Vetus lexicon à Stephano laudatum. σάγμα, κλιτῶν, *clitelle aut strata jumentorum.* Quanquam & hic poni videantur non de clitellis solis, sed & stratis. Ut fortasse non omnino debeat contemni, quod ab Isidoro dictum est, ut viri docti fecerunt. Aliud tamen *sagma*, cum clitellam signat, & aliud, cum stratum; illud quippe est à σάγμα, hoc vero potius à σάγϞ. Nempe σάγϞ ab Hebræa voce סג, sicut bene docet Vossius, quo significatur *tegere*, vel *operire*, quia σάγϞ tegumentum quodvis. Neque aliud Latinis *sagum*. Non amictum modo, sed & vestem quamlibet, qua quid operiunt, significat. In ipsis equis posuit Capitolinus vita veri c. 6. ubi de equo volucris. *Sagis fuce tinctis coopertum in Tiberianam ad se adduci jubebat.* Casaubonus eo loco: *Quæ alij coopertoria vel tegumenta equorum dicunt, ea sæpè nominantur saga, ut hic.* A tali sago, *sagma*, qua jumenta insternuntur, item *sagmaria*, ita strata. Neque aliter accipienda sunt apud Lampridium, vita Heliogabali c. 4. *Semiramica facta sunt senatusconsulta, ridicula, de legibus matronalibus: quæ quo vestitu incederet, quæ cui cederet, quæ ad cujus osculum veniret, quæ pileto, quæ equo sagmario veberetur.*

Frustra

Frustra hic ὁ πᾶν equum faginarium deducit à σάγμα vel σαγή, quod jumentis onera bajulantibus imponitur, sicut ipse explicat. Σάγμα enim tale pertinebat non ad ea, quibus equitandi causa insident, sed ad illa, quæ gestare solent onera. Et quo pacto insedisset fagmæ istiusmodi honestior matrona, Romæ præsertim, ubi omnia splendidiora? Adde, quod ætate illa major fuerit mollities earum, quam ut vehi possent super clitellas. Postremo sellæ aut strata pertinebant ad homines, non fagmæ, non clitellæ. Ipse vir doctissimus: *Differt fagma à sella: nam fagma proprie est, quod jumentis, onera bajulantibus imponitur: Sella equorum est, vel aliorum animalium, quibus homo vehitur.* Si fagma, cui imponi sarcina consuevit, quomodo ab ea dictus sit fagmarius, cui matrona debuit insidere? Igitur convenientius, ut à fagma derivemus, quæ à fago est, ut significetur in decreto Heliogabali equus, qui sit stratus fago, eaq; pretiosiori, quomodo & veri equus coopertus fuit fagis, fugo tinctis. Hoc enim ex dignitate fuit matronarum Romanarum. Sagum istiusmodi simpliciter & stratum appellarunt. Seneca ep. 80. *Stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum ejus.* Petronius in Fragmento; *qui asinum non potest, stratum cedit.* Apulejo lib. VIII. est stramentum, ita enim vertit Luciani σρώμαλα. Lucianus ita habet: καὶ τὰ σρώμαλα μὲν πάντα περιέδσαντες. Apulejus ita: *cunctis stramentis me renudatum vestarant.* Atq; stratum istiusmodi fuit primum antiquissimumq; in equis mulisve, diuq; usurpatum ante sellas ligneas, quod jam alij docuere. Fuitq; non unum, sed interdum multiplex, ut mollius in eo sederent. Quomodo Xenophon de Persis lib. VIII. Pæd. Νῦν δὲ σρώμαλα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων, ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν. ἔγὰρ τῆς ἵππειας ἕτις, ὡς περὶ τῆς μαλακῆς καθήκοντα ἐπιμέλονται. Num autem stragula plura in equis habent, quam in lectis, non enim tam equitationis, quam sessionis mollioris studiosi sunt. Quanquam strata postea sint dictæ sellæ, nec illæ solum, verum etiam clitellæ. Sic videmus apud Livium lib. VII. c. 14. *Mulis strata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis, agasones armatos imponit.* Strata mulis hic detracta, non sunt sellæ, quod apparet, quia muli erant agasorum, qui parati non ad equitandum, sed ducenda jumenta sarcinaria, ve-

rum *sagmæ* feu *clitellæ*. His *stratis* oppositi *centunculi*, quibus *agafones* infidebant, vice aliorum *stratorum*. Quæ *strata* *Xenophonti* *σάγματα*, aliis *sagmæ*, unde *Lampridij sagmaria*. Cæterum hinc putes sequi, *sagmam* recte *Isidorum* explicasse. Verum aliud ostendit *salma* vox adjecta ipsi, quippe quæ notatur *sagma* non à *fago*, verum *σάγμαλι*. Nam est *salma*, quæ deinde *saulma*, & respectu pronounciationis, quæ omittit liquidam, & sequentem consonantem *sauma* nuncupata. Et existunt, qui sic scriptum invenerunt apud *Isidorum*. *Sauma* vero nihil aliud, quam *clitella*. Inde namque *saumarius* & *summarius*, hoc est *clitellarius*. *Matthæus Parisinus*, in An. MCC XLV. *Dedit domino Papæ triginta palafridos, cum totidem equis clitellariis, quas summarios vocamus*. Habes manifeste hic *summarios* pro *clitellariis*, unde *summa*, *sauma*, *saulma*, *salma* nil significabit aliud apud *Isidorum*, quam *clitellas*. *Sauma* sane hodieque est in usu, etiam apud *Germanos* meos, quibus inde *Saumros*/qui alias *sagmarij* vel *clitellarij*. *Sagmarij* à *Latinis* dicti non ex *fago* voce *Latina*, quod videtur censuisse *Isidorus*, verum *Græca*, quod superius ostendi. *Pollux* lib. X. c. 36. *Σάγματα μὲν ἐν ὑποζυγίων κατὰ τὰς πολλὰς ἐν τῷ πέμπτῳ φιλιππικῶν ἐστὶν εὐρεῖν*. *Gualtherius* in versione sua parum intellexit, ita namque reddidit: *Stabula vero jumentorum secundum multorum sententiam invenire licet in quinta Philippina*. Imo vero non *stabula* ibi, sed *clitellæ* memorantur, quæ *Græcis* *σάγματα*, unde *sagmaria*, *σαγμάρια*, hoc est *jumenta clitellaria*; & *sagmare*, sequioribus temporibus, pro *farcinas* imponere *clitellis*. *Græci* *σάττειν* nuncuparunt. *Philoxenus*: *Sagmat asinum, σάσσηόνον, Sagmatus, σεσαγμένον*. Qui *Philoxeno sagmatus*, in *Onomastico veteri Argentoratensi* est *clitellarius*. Verba: *Clitellarius, ἐπισεσαγμένον*. Alias quæ *σάγματα*, eadem & *κανθήλια* *Græcis*. Ita vidimus superius ex *Lexico vetusto Stephani*. Et *Hesychius*: *Κανθήλια, τὰ σάγματα τῶν ὄνων*. Ideo & *Aristophanes* in *Vespis*:

Μὰ τὸν Δι' ἐδ' ἦτ' ἀλλ' ἀποδόσθαι βέλομαι

Τὸν ὄνον ἄγων αὐταῖς, τοῖς κανθηλίαις,

Perperam interpretes, *Minime, per Iovem testor, ac tantum velim venum dare ipsis simul cantheriis deductum a sellum*. Non intelligo, quid

quid velit. Ecquid enim, *venum dare ipsis simul cantheriis*? An, cantherios facere emptores? Nihil tale poëta. Vult, & intelligit venundare asinum una cum clitellis. Glossæ veteres: *κανθήλιον, clitella*. Sed fortasse decepit interpretem Scholiastes vetus, qui sic habet: *Κανθηλίαις, ὄνοις μεγάλοις*. Quasi *κανθήλιοι* sint asini prægrandes. Nec juvatur Xenophontis testimonio, quem hic laudat. Verba quidem Scholiastis: *Ξενοφῶν. Ὅτι ἐν Βαβυλωνίῳ οἱ φοίνικες ἔμειον, ἢ πλεθειῶσι τὸ μέγεθός τῶν γίνονται. οἱ δὲ πιεζόμενοι δὲ τὸ βάρος αἰὼν κερταῖνται, ὡς περ ὄνοι κανθηλίαι*. Xenophontis locus, quem hic innuit, occurrit lib. VII. Pæd. ubi non est *δὲ τὸ βάρος*, verum *ὑπὸ βάρος*, nec *ὡς περ ὄνοι κανθηλίαι*, sed *ὡς περ οἱ ὄνοι οἱ κανθηλίαι*, in Stephani editione. Franciscus Philadelphus verba ejus ita reddidit: *palma presse onere curvantur sursum, quemadmodum canthelij asini*. Quintus Septimius apud Scholiastam Aristophanis: *presso pondere curvatæ in sublime, velut asini κανθηλίαι*. Neuter ausus est *asinos prægrandes* vertere, credo quod nescirent, quomodo magni asini sursum curventur potius, quam parvi. Nec tamen à Græca voce recedere, quod ignorarent, qui essent *ὄνοι οἱ κανθηλίαι*. Nobis dubium est nullum, quin significantur clitellarij, qui gerunt sarcinas impositas clitellis. Scilicet & hi, cum imponuntur ipsis sarcinæ vel onera, non cedunt eis, imo contra dorsum erigunt, ut magis obnitantur. Plane sicut aut Xenophon de stipitibus palmæ arboris, si in iis fundamenti loco depositis saxa ingentia, & id genus imponantur. Gellius lib. III. c. 6. ex Aristotele & Plutarcho: *Si super palmæ arboris lignum magna pondera imponas, ac tam graviter urgeas oneresque, ut magnitudo oneris sustineri non queat, non deorsum palma cadit, nec intra flectitur, sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur recurvaturq.* Hic lignum palmæ non sunt rami adhærentes arbori, quod existimasse videntur, qui palmam Isingrinianam, insigne notissimi apud Basileensis typographi detinerunt, verum caudices & stipites ex illa arbore. Hi ponderibus suppositi non cedunt. Atque ad hunc modum muli quoque, cum clitellæ ipsis, & in eis sarcinæ onerave imponuntur. Quales ideo ad cæterorum differentiam *ὄνεις κανθηλίαις* Xenophon vocavit, non quod essent prægrandes, id quod falso Aristophanis

interpreti credidit & Suidas, sed quod ferrent *κανθήλια*, id est *sagmas* aut *clitellas*. Latini Græcæ vocis imitatione nominarunt *cantherios*, neq; mulis tantum tribuere, sed & aliis animalibus, imo ipsis etiam hominibus. Turnebus optimè lib. XVIII. Adv. c. 23. *Non solum de equis cantherium veteres dixerunt, sed etiam de aliis animalibus, ut Pomponius de homine: magnus manducus, camillus cantherius.* Ita optimè Turnebus, sicut dixi. Sed quis fit cantherius, cum de homine usurpatur, non exposuit. Ego plane censeo sic nominatum *bajulum*, qui certa machina *clitellis* non *abfimili*, gestaret onera in dorso. Convenit; quod vocet *magnum manducum*, hoc est, hominem voracem: tales namq; plurimum consueverunt esse isti *geruli*, propter magnitudinem laborum. Etiam machina hoc docet. Nam quæ alias *clitella*, ea etiam *cretella*. Glossæ Isidori: *Clitella, cretella.* Porro *creta* ac *cretelle* hodieq; meis popularibus per *Alsatiam*, & præcipue *Argentoratensibus* *machinulæ furcatæ bajulorum* quibus sustinent gestantq; onera in dorso. Vulgo *Krets*, & *Kretsle* nuncupant. Speciem, quia facit ad textus rei meliorem intellectum, hic subjeci.

Qui

Qui cretellis istiusmodi seu clitellis onera gestabant, priscis dicti sunt *cantherij*. Neq; scio, annon ipsas etiam sic nuncupaverint clitellas istas, seu machinulas. Sane alias res haud absimiles ita nominarunt. Nam cantherius & jugum ad quod alligatur vinea. Columella lib. IV. c. 12. *Vetera deponemus hastilia, quibus adnectantur singula transversae perticae in imam partem ordinis; quod genus jugi cantherium vocant rustici.* Comœnius inepte, sicut multa alia, Germanice vocavit *leger*. Nam *leger* tigna crassa sunt longaq; , humi deposita in cellis vinariis, bina, paribus per omnia intervallis à se distantia, ut super ea transversim disposita vasa vinaria lignea requiescant, nec ab humore ex terra exsudante corrumpantur. At cantherij non in cellis sunt vinarijs, sed in vineis, perticæ erectæ, quæ cum perticis transverse alligari solitis exhibent fere speciem Græcæ litteræ π, quales *stritzen* meis popularibus dicuntur. Eratque hæc illarum appellatio ex eo, quod non multum sua specie recederent à furcis. Quomodo & in ædibus ligna, quibus sustentatur tectum, velut furcis admodum Græcæ litteræ Δ *cantherij* dicuntur. Populares mei *sparren* vocant. An & quæ subjiciuntur crassioribus caudicibus arboribusve à materiariis, dum secant, ut est auctor Calepinus? Sequitur enim Junius in Nomenclatore, addicto vitruvij vocabulo, quasi ipse sensu hoc posuerit. Junium describit quoq; Vossius, omisso licet nomine in Lexico, nam habet ipsa ejus verba. *Præterea cantherios, inquit, præeunte vitruvio vocamus ligna lingulata, quæ fabri materiarij pro adminiculis subjiciunt materiæ ferro dissecandæ. Belgis dicuntur schragen.* Optassem adscripsisse locum Vitruvij, ubi tali sensu reperitur usurpatum. Sed vix dubito, quin fidem Junij sit secutus. Vitruvij profecto locum frustra hæctenus quæsi. Neque annotatus Baldo est, qui alioquin egit de hac voce, cæterisque, qui vocabula vitruvij sub idoneis indicibus propoluere. Ut plane suspicer, deceptum Junium à Calepino minus diligenter attenteq; inspecto quippe apud quem post allata superius, sequitur: *item cantherij tigna dicuntur. Vitruvius lib. V.* Putavit Junius, quia illud *item* interferitur, hinc colligi, Vitruvium utroq; sensu eam vocem usurpassè, quod opinor esse fal-

sum. Livius & in neutro posuit, si sequimur vulgatos. Ita enim apud Taurea, lib. XXIII. cap. 47. *Minime sis cantherium in fossa*. An, quod adjectivum sit, quemadmodum videtur Græcum, nam & illud est *κανθήλιον*, & *κανθήλιον*. Et habes additum substantivis, sicut apud Xenophontem, atq; Scholiastem Aristophanis *κανθήλιον* ὄν. Nec fortasse aliter *κανθήλιον* intelligendum, quam ut simul putes addi *ξύλον*. Quomodo Hesychius, *κανθήλια, τὰ ἐν τῇ πρύμνῃ τῆς νεῶς ἐπικαμπῆ ξύλα*, de quibus egimus jam in Militiæ Navalis nostræ nova editione. Sic *κανθήλιον* videri possit dictum à *κανθός*, quod existimo fuisse usurpatum olim de quacunque re, quæ curva esset ac in angulum coiret. Certe Gallis hodieq; atq; Italis *canton* de angulo in usu est, Belgæ quoq; ac Septentrionis populi angulum *cant* appellare solent. Inde *cantjes* apud Belgas illud ex filis lineis, sericis, argenteis dentatim contextum ornamentum genus, quo utuntur circa oras vestium sive linearum, sive sericarum, quod Germani *Spizen* nuncupant. Inde Græcis Latinisq; *canthus*, ille angulus, in quem palpebræ oculorum coeunt. Denique *κάντι* vel *κάντιον* & *κάντιον* Græcis recentioribus, quicquid angulosum, quod Salmasius jam docuit. Inde igitur existimas vocatum utraq; terminatione *cantherius*, & *cantherium*. Atq; ita sunt, qui putant apud Livium accipiendum. Verum mihi aliter videtur, putoq; τὸ *cantherium* non neutrius esse generis, sed casum quartum à *cantherius*, nec significare jugum vineæ, sed jumentum à *cantheriis*, sic dictum, hoc est lignis curvis ac superne in angulum seu acumen coeuntibus, Græce *κανθήλια*, Latine alias *clitelle*, ac fortassis imitatione vocis Græcæ etiam *cantheria* vocatis. Nam quod Varro censet, equos cantherios sic esse dictos, quia sint castrati, & careant testiculis, tanquam vocarentur *caenterij*, haud dubie est falsum. Equidem cantherios castratos plerumq; fuisse non negaverim, id vero ipsis hoc constituisse nomen, minima persuadeor. Scilicet cantherij castrati ideo, ut recte possent esse *κανθήλιοι*, h. e. cantherij seu clitellarij, & evaderent quietiores, demptis testiculis, quod fieri solere Varro ipse testatur, itemq; firmiores atq; durabiliores, quod experientia evincit evenire. Alterum quippe laboris continui,

nui, alterum confociationis gratia cum alijs necesse fuit. Solent enim clitellaria jumenta plurimum conjuncta sociataq; ambulare cum alijs, sui similibus, quibus facile, si non essent quieta, molestiam & periculum crearent. Quare non, quod testibus carerent, dicti cantherij, sed qui facti cantherij, eis testes adempti, ut hoc munere melius rectiusq; fungerentur. Cantherij vero dicti, quod destinati essent ad cantheria, Græce κανθήλια, id est clitellas, sarcinasq;. Ac de talibus cantherijs existimo explicanda verba Livij, superius adducta. Quod ut melius intelligamus, annotandum, quod negotium illi Taureæ fuerit cum Romano, cujus nomen erat Claudius Asellus. Hic Asellus provocatus ad certamen singulare, cum negotium faceret Taureæ adversario, isq; ideo occasionem quæreret sese subducendi, petitione Taureæ commotus, qui rogaverat, ut cum equo descenderet in viam cavam, ubi nullo dato ad evagandum spacio, cominus confererent manum, confestim sese conjicit in eam viam, sperans obviam se habiturum sibi Tauream. Sed Taurea elabendi nactus spacium, dum abit, joco & velut eludens ad Asellum, *minime sis cantherium in fossa*. Ita enim vulgo verba ejus leguntur, de quibus quærent eruditi, nec quid Taurea voluerit, satis intelligere se fatentur. Dicam igitur & meam sententiam. Primum existimo, hoc dicterio respexisse ad vocabulum Aselli, & id resperxisse sale. Nam cum asellis mulisq; fere uterentur ad gestanda in clitellis onera, ideo cantherij hic mentionem fecit, qui proinde non de jugo in vinea, sed jumento clitellario, mulo, asello accipi debebit. Deinde puto verba, sicut nunc eduntur, esse depravata. Nam si hic cantherium accipimus in masculino, illud *sis cantherium*, minimè cohæret. Ac observo, aliter legisse veteres eum locum. Nam Erasmus in Adagiorum opere apud Episcopios impresso Basileæ An. MDLXXIV. ita habet: *minime scis cantherium in fossa*, quæ lectio mihi alijs videtur præferenda. Nempe ita distinguenda est, ut sensus prodeat idoneus: *Minime. Scis; Cantherium in fossa*. Cum descendisset jam Asellus in viam cavam, tum Taurea causam discedendi quærens, jocoq; obtendens: *Minime*. Quasi diceret: ego vero minime nunc ad te
in hanc

in hanc viam cavam & angustam descendo. Quare? *Scis* enim, *Cantherium in fossa*. Quibus verbis alludit ad fabulam veterem de cantherio asello in fossa, sive via cava. Plane ad eundem modum, ad quem supra demonstravimus ex Quintiliano parcemias adferri solere. Fabulæ argumentum possumus cognoscere ex natura & ingenio aselli sive muli, cum gravatus sarcinis in via cava & angusta occurrit alijs animalibus. Sciunt enim, qui experiendo didicere, tali casu mulum vehementer ferocire, ipsisq; cum sarcinis insultando aperire sibi viam quoquo modo. Igitur id agebatur ea fabula, quomodo asellum sive mulum clitellarium, ὄνον κανθήλιον, seu cantherium haberet sibi obviam in fossa equus aliudve animal, quod cum decedere non posset, ab eo fuerit protritum atq; conculcatum. Ad hanc fabulam alludebat Taurea, quasi diceret; *minime* ego te sequor in hanc viam cavam, ibique tibi occurro. Scilicet tu Asellus es. Ες ὄνον κανθήλιον. *Scis*, quid doceat fabula illa: *Cantherium in fossa* obviam habebat sibi equus, & quæ sequuntur. Non expecto, ut eadem arte me quoque obteras. Sic hunc locum multis hæcenus tentatum explico, & cantherium accipio de asello sive mulo clitellario. Quemadmodum & equi alias sic dicti, non à *carendo*, quod careant testiculis, sed *cantherio*, quod gestent *cantheria*, Græce κανθήλια, hoc est clitellas. Quæ sic dicta à κανθός, vel κανθός, quod in curvum seu in acumen junctum denotat, quoniam hæc erat species seu figura clitellarum. Quæ κανθήλια intellexit quoq; Aristophanes, cum dixit, vendere se ὄνον αὐτοῖς, κανθηλίοις, non vero asinos prægrandes, quod Scholiastes putabat, cum sint alij κανθηλίοι ὄνοι, alia ξύλα κανθηλία, quibus constant clitellæ, indeq; habent suum nomen. Plane sicut ex hac causæ quoque ἀντυγες sunt dictæ. Philoxenus: *Clitella*, ἀντυγες. Nempe ἀντυξ lignum est incurvum, ut in rota, in sella vehiculi, similibusque rebus. Inde ἀντυξ etiam clitellæ. Sunt, qui & *astrabas* putent dictas. Scaliger ad Plauti Clitellariam: *Αστράβα*, *clitella*. Tamen aliter Isidorus: *Astraba*, est tabella, ubi pedes requiescunt. Firmat & Philoxenus: *Astraba*, σάνις, ὑποπόδιον. Sic enim legendum ibi, non *astrama*, quod viri docti pridem docuerunt. Etiam Salmasius sic intellexit.

Verba

Verbaeius ex epistola de Cruce p. 521. *Videntur & olim ha tabella suppedanei vice in mulis & asinis usum habuisse, sed & in equis, quibus femina veherentur.* Itaque non multo post distinguit à clitellis: *Alij, ait, clitellas esse volunt. Sed clitellarij asini muliq, non sunt ἀναβατινοί, quia sarcinis tantum vehendis clitella apta sunt.* Quanquam vero ista bene sese habeant, tamen constat, non de sola istiusmodi tabella suppedanea in sella, sed & sella ipsa usurpasse. Probus in vita Virgilij, ubi agit de Bucolicis. *Hoc idem carmen Astrabicon* (scribendum est, *astrabicon*) *dictum est, à forma sedilis, quo advecti fuerant, qui illa cantaturi erant.* Vocat clare nominatimq; *sedile, non suppedaneum.* Imo statim subdit: *Sunt autem astraba-vehicula, dicta ἀστράβη, τὸ μὴ σφέειδαι, quo titulo & Plautus fabulam inscripsit, in qua mulieres in ejusmodi vehiculis inductæ.* Ubi *vehicula* non sunt carpenta, vel id genus, sed ea ipsa, quæ paulo ante nominavit *sedilia*, sic dicta, quod insidentes eis vehebantur. Sed & Phavorinus convenit, quando ait: *Ἀστράβη, τὸ σαγμοσέλιον.* Nam *σαγμοσέλιον* appellat istiusmodi sedile, sive sellam, qualis *σάγμα*, non clitella, quæ non fuit ad sedendum comparata, verum faga, quæ & stratum vocabatur. Quod vere Probus addit, *astraba-vehicula, dicta ἀστράβη, τὸ μὴ σφέειδαι,* firmat Scholiastes Demosthenis, qui simul explicat genus *καθήμενος* ἕως ἄνω, ὡς ἐπὶ καθεζομένων κατέχειν τὰ ἄνω, id est, *sedilis ejusmodi, quod surgebat in altum, ut contineret terga insidentium.* Scilicet quemadmodum & hodie in sellis feminarum, quibus ad equitandum utuntur, hemicyclus est, alta surgens supra ipsam sellam, & insidentis claudens tergum, ne ab averso equi latere possit facile decidere. Neq; debet aliter Hesychius exponi, quando ait: *Ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατῶσιν οἱ καθεζόμενοι. Τίθεται δὲ ἐπὶ τῶν ἀναβατινῶν ὄνων.* Stephanus sic vertit: *Ἀστράβη sella seu ephippium ligneum, quod manu tenent sessores.* At hæc versio vix potest stare. Primum enim ephippia non ad id sunt comparata, uti teneantur manu. Deinde manus nulla mentio apud Hesychium, tantum ait, *κρατῶσιν*, hoc est *tenent*, occupatum nempe sessione, sicut occupari, & teneri sellæ solent. Etiam Etymologicæ hæc est sententia, quando ait: *Ἀστράβη, ἐπὶ σκεύους εἴρηται ξυλίνου. Astraba dicitur de instrumento ligneo.* Nam expo-

exponit, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων τιθέμενον ξύλον, ὃ κρατῶσιν οἱ καθεζόμενοι ὀιονεὶ ἀστράφη τις ὕσα, ὡς δὲ τὸ μὴ σφέρεσθαι & πίπτειν τὰς καθεζομένας, | Ubi ἐπὶ τῶν ἵππων aliter intelligi non potest, quam de instrumento illo, quod ipsorum tergis est impositum. Pro sedili alias & Machon usurpavit apud Athenæum lib. XIII. c. 5. ubi de Gnathenio meretricula.

Ἐἰς Πειραΐα κατέβαινε πρὸς ξένον τίνα

Ἐμπορον, ἐραστῶ ἐντελῶ ἐπ' ἀστράφης.

Hic revera Gnathenium sedet in astraba, id est sella tali, qualem ante explicavimus. Ideo non multo post luctator quidam factus ei obviam in arctiore via: *Nisi decedas*

— Τὰ γύγαια ταυτὸ καβαλῶ

Σὺν τοῖς ὄναρσις φησὶ & ταῖς ἀστράφαις.

Affatur puerum conducentem eam, cum ancillis tribus, equitantibus in asellis, minaturque, subversurum omnes, cum asellis simul & astrabis, quod intelligi non potest, nisi de sellis. Dalechampius *clitellas* reddidit. *In Peiræum descendebat ad peregrinum quendam mercatorem & amatorem, sed comitatu viliorē. Sedebat illa in clitella.* Et in annotationibus, ἀστράφην, *sella præalta, quæ lumbos tegit, clitella.* Quasi eadem sit sella, & clitella. Quæ iudicio Salmafij sic differēbant, quod in ista equitarent, in hac ferrent onera & sarcinas. Quanquam quæ *Astraba* Græce comœdia, eadem Latine Plauto *Clitellaria*. Quæ cum dicta sit à mulieribus super asinas equitantibus, ut ex Probo supra indicavi, ægre inveniam, cur negemus, & de sellis aliquando usurpatam clitellarum vocem. Illis præsertim mulierum, quas describit Probus, Græciq; ἀστράφης appellarunt. Quæ clitellæ tamen quoniam diversæ sunt ab his, de quibus isto loco agere decretum est, ne astrabæ quidem huc spectabunt. Nisi censeamus, aliquando denotasse veras etiam clitellas, quod videtur colligi ex astrabis equis aut jumentis, quæ fuerunt clitellaria. Et hæc quidem de clitellis animalium brutorum. Habuerunt & homines, ut apparebit ex sequentibus. Sed eas non *clitellas* appellabant, verum *erumnulas*. Festus: *A Erumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas sarcinas viatores gerebant. Quarum usum quia C. Marius retulit, muli Mariani postea appellabantur.* Putes, Festum,

Festum loqui de sarcinis tantum viatorum, sed & ad alias pertinebant. Docet, quod *furcillas* explicat. Ex namque, quibus quælibet feruntur onera. *Furcas* dixit Plautus Ac. II. Casinæ sc. 8.

*Sine modorus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.*

Lambinus ad hunc locum. *Furca ad tergum aptata gestabant carbonēs serui carbonarij.* Turnebus lib. XV. Adv. c. 3. *Furca aptati gestabantur carbonēs.* Sicut hic furcis gestantur carbonēs, ita alibi onera alia & sarcinæ. Festus iterum. *Muli Mariani dici solebant à C. Mario instituti, cujus milites in furca interposita tabella varicosius onera sua portare adseuerant.* Quam hic *furcam* nominat, in superioribus appellavit *furcillam* & *erumnulam*. Est itaq; idem *furcilla* & *erumnula*, *furca* & *erumna*, instrumentum scilicet, quo homines gestabant onera sarcinæve. Alludit Plautus in Amphit. Act. I. Sc. 2. ubi consilio Jovis ait factum

Vno ut labore absolvat ærumnas duas,

Alcmena, duplicemq; edat partum. Nam *ærumnas* dixit eleganter, quibus concepti tenebantur filij, sicut onera & sarcinæ machinulis, cum præsertim foetus in utero *sarcinæ* ac *onera* vocentur, ubi vel ex Phædro nostro intelligimus. Lambinus ita explicat: *Abolvat ærumnas duas, i. e. liberetur & solvatur ærumnis duabus.* *Ærumnas* appellat labores & dolores partus, qui sunt graves & onerosi. Nil tale dicit Plautus. Quid enim, si *ærumnæ* hic labores, quomodo labore labores exolvuntur? Dicit, labore absolutas *ærumnas*. Ergo aliæ *ærumnæ*, alij labores. *Labores* vere illi dolores partus. Ovidius eandem Alcmenam faciens loquentem,

— Nec jam tolerare laborem

— Vtlerius poteram —

& Myfis apud Terentium i. Andr. 5. de parturiente Andria: *Laborat è dolore.* At *ærumnæ*, quæ absolvuntur labore, quia sicut in machinulis sarcinæ, sic in utero foetus constricti colligatique, ac propterea solvendi, sicut onus sarcinæve solvitur, cum *ærumna* deponitur. Alludit igitur Poeta ad *ærumnas* veras, id est furcas, sive machinas, quibus onera gestantur. Quæ *ærumnæ* ita dictæ sunt

ab *ἄρω*, sicut Festus docet hoc est *tollo*, quoniam tolluntur onera in ærumnas istas, quando sunt gestanda. Bene Scaliger eo loco, ut ab *ἐλαμένῃ* vel *ἠλαμένῃ*, *lamina* & *lamna*, ita ab *ἀρομένῃ*, *erumina*, *erumna*. Ita Scaliger ad Festum, non Festus ipse, quod per festinationem Vossius in Etymologico notavit. Festus tantum ita: *Ærumnae labores onerosos significant, sive à Græco sermone deducuntur. Nam ἀρεῖν Græce, Latine tollere dicitur.* Dicit Festus, significare labores onerosos, non proprie, sed per translationem ab ærumnulis & furcillis, de quibus præmisit. Alias enim illud *ἀρεῖν* sive *tollere* nulla quadrat ratione, nam quod Fungerus putat eo pertinere, quoniam labor onerosus *tollit ac conficit hominem*, in eo quidem frustra est, cum hoc nil commune habeat cum ærumnulis aut furcillis. Neq; Vossij commentum istud quadrat, qui à *μέριμνα*, quod *anxiam sollicitudinem* significare ait, deducendum putat. *Ærumna* nihil tale primo proprieq; significabat, quod vel *ærumnula* vocabulum ostendit. Quomodo enim quæso diminutivum pertineret ad sollicitudinem, eamq; non mediocrem, sed anxiam? *Ærumna* igitur ab *ἀρεῖν*, quia *tollit*. Nempe *tolli* debet onus, antequam gestetur. Quomodo Christus ad paralyticum Marci c. II. *ἄρον τὸν κράββατόν σου. tolle grabbatum tuum.* Et Planudes in vita *Æsopi*, de iis, qui gestare permittebant *Æsopo*, quicquid vellet, *τῶν δὲ ὅστις ἀν ἀραιβόληται ἐπιτροπέων.* & in fabula 20. de Senæ mortem vocante, *ἡ γέρων ἐφη, ἵνα τὸν φόρτον τῆτον ἄρας, ἐπιθῆς μοι.* Quia igitur *ærumna* onus tollitur, ideo *ærumna* dicta est, ut Festus docet. At, quid illud *sive* vult, apud eum. *Sive à Græco?* Non solet ita poni nude, sed habere aliud *sive*, quod ei respondeat. Id cum absit, puto locum esse mutilum, & aliqua non comparere. Censeo autem datam à Festo etiam denominationem seu originem ex Latino. Quod opinione mea fuit *fero*. Putavit enim à *fero* abjecta prima littera posse fieri *erumnam*, velut *ferumnam*, qua quid portetur. Et solebat scribi utraq; ratione cum per *e* simplex, tum per *e* diphthongum. Ut hoc similive modo locus ille debeat expleri: *Ærumnae, labores onerosos significant, sive à Græco sermone deducuntur, nam ἀρεῖν Græce, Latine tollere dicitur. Sive à Latino, nam sunt erumna, ferumna, à fe-*

ro, quia in eis onera feruntur cum labore. Quanquam ego putem esse derivationem veriorum ab αἴρω. Nam hinc æro quoque sive Phormio, qui significat genus vasæ spartei, quod sportam, sive fiscinam vocamus. Donatus ad Phormionem Terentij: *Phormio non à formula, sed à Phormione sparteo, quem nos æronem dicimus.* Sicut æro, fiscina est ab αἴρω, quod consensu magno volunt eruditi, ita plane & ærumna, machina oneribus gestandis ab eodem αἴρω, quia generis utriusque idem pæne usus in tollendis rebus, quæ portari debent. Differebat tamen æro ab ærumna, quod hæc esset fabrefacta ex lignis integris & solidioribus, ille vero contextus è viminibus aut sparto. Ille circa & in ambitum esset clausus, sicut solent corbes, ærumna vero minime, sed paucissimis constaret bacillis. Alias utrumque genus arbitror aptari dorso consuevisse, ac æronem eum ipsum esse, qui à meis popularibus ein Ruckforb nuncupatur. Quod de specie formaque dixi ærumnarum, constat vel ex eo, quoniam & furcæ nominatæ. Furca enim non est, in hoc quidem genere, nisi ex lignis seu bacillis solidioribus, in duo fissis cornua & patentibus. Sic ubique furca Latinis intelligitur, ut in vehiculo, in instrumento rustico, vel ad pœnas & supplicia destinato. Talis ergo fuit & ærumna. Festus & tabellam memorat in ea. *Milites, ait, in furca, interposita tabella onera portabant.* Fuit autem hæc tabella eo interposita, ut in ipsa ligarentur sarcinæ seu onera. Quomodo in cretella superius à notis exhibita in imo interposita est tabella eo fine. Quanquam cretella hodierna in eo videatur diversa à furca veteri, quod hæc lignis duobus cornutis constet, illa tantum uno, sitque illa simplex, hæc vero duplex furca. Certe si, quod ait Festus, tabella ea fuit interposita, species furcæ veteris intelligi aliter vix poterit. Nam interposita est inter duo furcæ cornua immissa, ut in ea reponatur onus sive sarcina, cornibus superne continenda. Talis ergo fuerit ærumna vetus. Nam quæ nobis species illius exhibetur ex columna Trajani à Lipsio, ubi exprimit milites duos cum sarcinis, ea vero nil huc facit. Nulla ibi interposita tabella, nulla furcæ cornua. Nempe illa ærumnarum Marianarum consuetudo pridem castris fuit ejecta, propter molestiam. Adde,

quod ibi milites sarcinas gerant ante se, tenentes five perticas five hastas, adpectus reclinatas dextris. Non sic furcæ vel ærumnæ gestabantur, sed in dorso. Ita namq; supra vidimus & carbonarios fecisse. Neque caussa fuit alia, cur milites cum ærumnulis suis dicerentur muli. Muli nempe sarcinas & onera ferunt dorso. Quibus proinde ut sint similes & homines, necesse fuerit, ut & ipsi onera dorso suo subeant. Nam onus quidem unicum solumque facere similitudinem non potest. Hastæ ergo Lipsij vel perticæ nil ad ærumnas faciunt, aut furcas. Alia longe fuit species earum, sicut dixi. Cæterum quemadmodum ærumnæ furculæque pertinebant ad homines, ita clitellæ ad jumenta. Neque differebant multum specie ab ærumnis five furcis, nisi quod furcæ essent simplices clitellæ duplices, furcæ paterent superne ad modum litteræ V, clitellæ vero inferne, ad modum litteræ Λ, quo aptari dorso jumentorum possent. Duplices dixi furcas, quod haberent ligna duo bifurcata parvulo distantia spatio, conjuncta tamen inter se ab utroq; latere, plane sicut hodieque fieri consueverunt. Hæc utrimque per dorsum dependebant, indeque dicta sunt clitellæ. Festus. *Clitellæ dicuntur non tantum ea, quibus sarcina conligata mulis portantur, sed etiam loca Romæ propter similitudinem, & in via Flaminia loca quidem de vexe subinde & acclivis.* Quia loca Romæ & in via Flaminia erant acclivis mox devexa, similitudinem clitellarum habere videbantur, quia & clitellæ declives à summo jumentorum dorso, quod furcæ clitellarum velut cruribus varicatis comprehendunt atque claudunt. Habuerunt alias & dependentes uncos. Docet unicus Horatij interpres vetus, loco supra indicato. *Clitellas, ait, sagmas five sellas, quibus strati muli sarcinas & onera gestant, uncinis ligneis hinc inde dependentibus.* Facit uncinos illos ligneos, eosque dependentes à clitellis hinc inde, hoc est, ut existimo, ab utroq; latere. Intelligo hoc autem de non ita libere pendulis in loro tæniave, sed affixis ad extrema clitellarum, sicut hodieque fieri consuevit. Nam ad uncinos istiusmodi etiam nunc religantur

tur

tur sarcinæ per funes, ut ne defluant. Quo *constringere sarcinas* dixit Plautus Trinum. A. III. Sc. 2.

— *Quid ego nunc agam?*

Nisi uti sarcinam constringam, & clypeum ad dorsum accommodem. Religare dixit Festus. *Furcillis religatas sarcinas viatores gerebant.* Quanquam sermo sit hoc loco non de jumentorum clitellis, sed hominum ærumnulis. Quod vero Hesychius in vocabulo κανθήλια sic quoq; dicit appellari τὰ τοῖς ὄνοις ἐπιτιθέμενα λύγια πλέγματα, h. e. texta viminea, quæ asinis imponuntur, huc non pertinet, sed ad genus aliud referri debet, quod & ipsim asinis imponi consuevit. *Fiscos* appellavere Latini, meminitque Phædrus noster lib. II.

*Muli gravati sarcinis ibant duo,
Vnus ferebat fiscos cum pecunia.*

Fisci ejuscemodi sunt πλέγματα λύγια, nam ex viminibus fiebant. Eratque usus istiusmodi fiscorum sive sportarum asellis ab utroq; latere suspendi solitorum sicut hodieque, sic olim creberrimus, non apud eos solum, qui faciebant iter, sed & agricolas rusticosq;. Qui & stercus in ijs deferri ad agros curabant, aut vineas in locis editioribus sitas. At clitellas nemo πλέγματα vocavit, quoniam fuere non plexæ, sed constructæ ex lignis firmis atque solidis. Quibus, ne asperitate sua læderent jumenta, subdere pulvillos fere solebant, farctos palea vel rebus aliis. Nam est σάγμα, quod clitellam notat, à σαγή, tomento, quo pulvilli replebantur, quod est σάγην Græcis. A σάγην est σαγή, inde σάγμα, pulvillus tomento repletus, clitellæ solitus supponi, unde ipsa etiam clitella sic est dicta. Alij centunculos subiciebant, id est pannos viliores crassioresque, ac eos sæpe plures. Livius lib. VII. *Mulis strata detrahi jubet, binisque tantum centunculis relictis agasones armatos imponit.* Strata hic non σρώματα, sed clitellæ, quod jam alias est dictum. Quibus sublatis cum hic relinqu dicantur centunculi, necesse est fuisse antea in jumentis, ubi vero, nisi sub stratis illis, hoc est clitellis. Atque sic intelligendus & Frontinus lib. II. c. 4. *Ad implendam multitudinis speciem agasones*
lixasq;

lixasq; armatos simul ire jussit, jumentorumq; magnam partem instratorum cum centunculis. Nam instrata hic accipio, quibus strata fuere detracta relictique soli centunculi. Sed cur tandem strata detracta? Docet Frontinus, quando addit, ut per hoc facies equitatus objiceretur. Nempe strata illa seve clitellæ longe ultra dorsum animalis eminebant, sicut hodieque cernimus in mulis. At strata equitum, ut ex panno simplici coriove, presse inhærebant. Quare si sedisset in clitellis, dolus facile fuisset depræhensus, cum sic visi essent altiores, quam solerent vulgo equites. Et hæc quidem species clitellarum à quibus deinde jumenta omnia, quæ ferebant, *clitellaria* sunt dicta. Ita habes asinos clitellarios, apud Catonem, R.R. c. 10. *Asinos ornatos clitellarios, qui sterqus veētent*. Item mulos. Columella lib. II. c. ult. *Arbores ferendi caussa collo, vel mulo clitellario afferre*. Equos etiam clitellarios appellat Matthæus Parisius An. MCCXLV. *Dedit domino Papæ triginta palefridos, cum totidem equis clitellariis*. Græcitalia jumenta nuncuparunt σαγμαρία. Suidas: σαγμαρία τὰ βασιζοντα τῷ ὀπισθεν. Hinc postea & Latinis *sagmaria*. Vegetius lib. III. c. 6. *Antiqui diligentissime præcavebant, ne & sagmariis clamore pavefactis milites turbarentur*. Hinc caballus *sagmarius*, & mula *sagmaria* apud Isidorum voce *sagma*. Equum *sagmarium* dixit Vopiscus in Aureliano. *Equum sagmarium suum defricet*. Recentes *saumarium*, vel *summarium* appellavere, quod jam supra notavimus. Iisdem Græcis etiam ἀστράβαι hæc jumenta. Pollux lib. VII. c. 33. ubi de animalibus operarijs: ὄνθ, ἡμίονθ, ἀστράβη. Hefychius: ἀστράβη, τὸ ἐπὶ τῶν ἵππων ξύλον, ὃ κρατῶσιν οἱ καθεζόμενοι. οἱ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν τῷ σωματικῷ ἡμίονον ἄτθ ἔλεγον; ἐνίοτε δὲ πάντα ἀπλῶς τὰ σωματικῶν ἵππων ὑποζυγῶντα. Dicit, *astrabam* significare fellam equestrem, plerumq; vero usurpari de mulis, *astrabas* seu *clitellas* ferentibus: aliquando quoq; pro genere omni *clitellario* poni. Hoc enim apud Hefychium est *σωματικῶν*, opponiturq; ἀναβατικῶν, de quo præceterat, τίθεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβατικῶν. Ubi ἀναβατικοὶ ὄνοι, qui conscendi solent ab hominibus, æquitationis caussa, *σωματικοὶ* vero, *clitellarij*. Ad eundem modum Eustathius ad Odyss. I. ἀστράβαι φησιν, οἱ καλα-

μῶνας

μόνας σωματηγῆντες. Nam σωματηγῆνες hic σωματηγοί, aut σωματηγῆντα ὑποζυγῆτα, ut Hesychius vocavit. Nisi velimus cum nonnullis apud ipsum scribere ὑποζύγια. Nam quod Salmasius in epistola de Cruce delet, quia ὑποζύγιοι non sunt σωματηγοί, non putamus jure fieri. Equidem & Eustathius, ὑποζυγιοί ἢ φ' ἀμάξαις ζευγνυμένοι, sed alij aliter, & pro ijs etiam usurpant, quæ non juncta sunt ad currum. Etymologus in hac ipsa voce. Ἀσράβη· λέγεται ἔαυτὸ τὸ νοσοφύρον ὑποζύγιον. Quod hic νοσοφύρον ὑποζύγιον, id Hesychio σωματηγῆν σωματηγῆν, vel ὑποζυγῆν vel ὑποζύγιον. Ἀσράβη Græcis etiā κανθήλιοι. Hinc κανθήλιοι ὄνοι, clitellis ornati, sicut supra pluribus monstravi. Romani Græcæ vocis imitatione appellarunt cantherios. Nec enim cantherij proprie, quibus adempti testiculi, sed quibus impositæ clitellæ. Unde Seneca de Catone ep. 87. *M. Cato Censorinus cantherio vehebatur & hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret.* Lipsius cantherium hic exponit eqvum sectum. At hoc nil notabile in Catone, nam & alij his vehebantur. Varro lib. II. R. R. cap. 7. *In viis habere malunt placidos equos, propter quod maxime institutum, ut castrantur.* Video, ut castratis vulgo usi fuerint in viis. Id vero fingulare, Catonem vectum κανθήλιον sive clitellario, in illis ipsis clitellis, quæ alias non ad equitandum, sed onera & sarcinas fuerunt paratæ, ac ne nudis quidem eis, sed impositis hippoperis super ipsas sedens sarcinas, quod hodieque, verum soli agrestes consueverunt. Ideo sequitur. *O, quantum erat seculi decus, imperatorem, triumphalem, censorium, & quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, & ne toto quidem, partem enim sarcinæ ab utroque latere dependentes occupabant.* Cantherij ergo clitellarij, sicut κανθήλιοι ἵπποιοι. Jam ut equi mulive cantherij, sic plane & homines, quod ex Pomponio superius monstratum est. Quod ipsum quoque docet, cantherios non ex exsectione dictos, quia careant testiculis & semine, quod voluerunt hæctenus, sed ex κανθήλιος seu clitellis, quas portare solebant. Nec enim qui ex hominibus cantherij sunt dicti, exsecti fuere. Mahuerunt tamen homines vocare gerulos. Nam quod apud Plautum extat III. Mostel. Sc. 2.

— *Muliones mulos clitellarios*

Habent, ego habeo homines clitellarios,

Joco dictum est, ut apparet facile ex eo, quod præcedit: *Novitium mihi questum institui.* Non *clitellarios*, sed *gerulos* appellavere. Horatius lib. II. ep. 2.

Festinat calidus mulis gerulisq; redemptor.

Commentator quidem vetus Cruquij: *Gerulisq; h. e. sagmariis. Geruli qui portant necessaria ad fabricam.* Sed *geruli* non sunt *sagmarij* eo loco, qui à *mulis* nihil differunt, verum homines, qui dorso ferunt onera. Suetonius in *Cajo*, c. 40. *Ex gerulorum diurnis questibus pars octava exigebatur.* Ubi *Casaubonus*: *Geruli sunt οἱ μισθὸς φέροιτες, ut vocat Appianus IV. Εμφουλ. Attici πρῶτους καὶ δευτέρους vocant Latini etiam bajulos & gerones, ut Cicero in epistola quadam ad Atticum.* Quæ sit Ciceronis hæc epistola, mihi necdum liquet. Nec *gerones* alibi occurrunt. At vero *gerulos* de hominibus usurpavit quoque *Columella* lib. X.

Ære sinus gerulus plenos gravis urbe reportet.

Firmicus vocavit *laturarios*, prout recte verba ejus ex antiquis libris, emendavit *Cl. Salmasius*. *Operarios reddat, ac sempiternis laboribus deditos, & qui corpus suum ad opus aliquod locare consueverunt, laturarios, humeris ac dorso vitæ subsidia querentes.* Ubi *laturarij* sic dicti, quod *laturas* facerent, id est onera gestarent humeris ac dorso. *Philoxenus. Latura, φέρουσα.* Hinc *laturas* locare apud *Interpretem veterem* *Juvenalis* Sat. III. quod is ipse vir doctissimus jam observavit. Appellarunt quoque *bajulos*. Ipse *Tullius* in *Parad. Vtrum potius de bonis est querendum, quid bajuli atq; operarij, an quid homines doctissimi senserint.* Recte *bajulos* & *operarios* conjungit. Sunt enim *operarij* recentiori consuetudine, qui vetustioribus *bajuli*. *Festus. Bajulos dicebant antiqui, quos nunc dicimus operarios.* Atque ita supra *operarij* apud *Firmicum* à cupiendi, non de omnibus vel quibuslibet, qui opus faciunt. *Bajulatores* appellavit auctor vetus *Glossarum. Αχθοφόρος, gerulus, onera ferens, sarcinarius, bajulator.* Docet locus, vocatos quoq; *sarcinarios*, à *sarcinis* videlicet, quos ferebant. Dico *sarcinarij*: nam *sarcinati* alij, illi scilicet,

cet, qui ex quacunque causa gerunt sarcinas, non ad hoc conducti, & professione tales. Plautus Pœnuli A. V. Sc. 2. *Vident homines sarcinatos consequi.* Sarcinatos nominat non sarcinarios aut bajulatores, verum servos militis, sarcinas ipsius ad hospitium portantes. De bajulatoribus doceret quoque Glossæ Savaronis ad Sidonij lib. VI. ep. 4. ita namque habent: βασαταις, *bajulator, bajulator.* Sic ibi legendum. Nam *bajulatores* incuria typographi, pro *bajulator,* & est factum. Quod autem Vossius in lexico bajulos & nutritores atque *pappas* ait dictos, fit confusione bajulorum ut sunt inter ministeria domestica & pars familiæ, cum mercenarijs. Familiæ illi ita dicti, quod assidue gestarent pueros ac infantes, de quo vide sis Laurentium Pignorium, cum mercenarij ad bajulanda onera conducerentur. Num hi ab ærumnis nominati quoque *ærumnosi* fuerint, haud dixerim. Quanquam non dissimulat, quod legitur in Petronij fragmento: *In capricorno erumnosi nascuntur, quibus pro malo suo cornua nascuntur.* Græcis ἀχθοφόροι sunt, item βασαιται. Glossæ: βασαιταις, *bajulator.* Atque sic legendum est in Glossis Savaronis, non ut habent editi, βασαιταις. Βασαιταις est ἀβασαιται, quod onus signat. Hesychius: βασαιται, βάρθ. Α βασαιται fecerunt *Bastagam* Latinè. Inde titulus 20. lib. X. Cod. Theod. *De bastaga reparatione.* Ubi bastaga non modo significat onus, sed & deportationem ejus. Indeque veniunt *bastagarij,* eadem memorabili titulo, qui sunt Græce non βασαιται, quales supra dicti, verum βασαιταις procuratores. Docet manifeste ipsa lex, quando eis jubet præberi animal decimum, pro reparatione bastagæ. Liquet enim hinc, non ipsos ea onera gestasse, verum animalia. Unde nec huc pertinere potest, quod habetur in Corona pretiosa Meursio citatum. Βασαγάρης, *bajulus, ἀχθοφόρος.* Non hic βασαιγάρης, qui in lege *Bastagarius,* quia hic jumenta oneraria regit, illa onera ipse bajulat. Solebant vero isti omnes onera gestare tergo. Hinc communi voce Græcis νατοφόροι. Suidas. Νατοφόροι, ὁ ἐπὶ νώτῳ βασαιγάρων. Loquitur non de jumentis solum, verum etiam hominibus. Hesychius: Νατοφόρος, ὁ μὴ ἐπὶ ζυγὸν, ἀλλὰ πρὸ νώτῳ ἀχθοφόρων ἀνδρῶπι, ἵππῳ, ὄν. Aper-
te testatur, non de equo solum a sinove, sed & homine usurpari,
d 2 hos-

hosq; perinde, ut illos, si quando gestarent onera, id fecisse dorso. Quod confirmat Firmicus, quando de Laturariis, *dorso vitæ subsidia quasi visse* scribit in superioribus. Dicebantur ex eadem causa & *νωτάρεις*. Suidas. *νωτάρεις, ὁ ἐπὶ νώτῃ ἄρων ἐβασιζων*. Ubi nota illud ἄρων, supranobis explicatum. Hesychio sunt etiam *νωτῆς* simpliciter. *νωτῆς, οἱ ἀχθοφόροι ἡμίονοι, μὴ ἔλκοντες ζύγιοι*. Sic lego illum locum non ἢ ἔλκοντες, quod præferunt excusi. Nam sunt alij ζύγιοι, alij *νωτῆς*. Hi sunt ἀχθοφόροι, hoc est, onera ferentes tergo, illi ἔλκοντες, hoc est, trahentes jugis. Pollux lib. II. c. 4. 37. *νωτοφόρος ἡμίονος, ὡς καὶ τῶν βοῶν, καὶ τῶν ἡμιονῶν, καὶ τῶν βοῶν, καὶ τῶν ἡμιονῶν, καὶ τῶν βοῶν, καὶ τῶν ἡμιονῶν*. Sed quid est, quod *νωτοφόρος* etiam *σωματοφύλακας* Hesychius exponit? *σωματοφύλαξ, δορυφόρος, νωτοφόρος, καὶ ὁ βασιλικὸς φύλαξ*. Non video, quomodo *νωτοφόρος* esse possit *σωματοφύλαξ*, cum repugnet ratio vocabuli. Suspicio, omissa & trajecta quædam, scribendumque *σωματιγός, νωτοφόρος*. *σωματοφύλαξ, δορυφόρος*. Excidit *σωματιγός*, quia visum fuit *σωματιγός* in scripto codice, quod proxime præcessit. *νωτοφόρος* certe nusquam custos corporis, sed qui sarcinas fert dorso, homo, mulus, asinus. Latinis hac de causa dictus *dossuarius* vel *dorsuarius*. Philoxenus: *Dorsuarius, νωτοφόρος*. Varro lib. II. R. R. c. 6. *Greges fere sunt mercatorum, ut eorum, qui Brundisio aut Apulia a sellis dossuariis comportant ad mare oleum*. Ut hic asellos dossuarios, ita capite 10. equas habet, ac jumenta alia. *Magistrum providere oportet, ut omnia sequantur instrumenta, quæ pecori & pastoribus opus sunt, maxime ad victum hominum, & ad medicinam pecudum. Ad quam rem habent jumenta dossuaria domini. Alij equas, alij pro his quid aliud, quod onus dorso ferre possit. Vides manifeste dossuaria, quæ onus ferre possint dorso. Cæterum hæc dossuaria jumenta, & præfertim muli varie ornati olim. Tintinnabula præfertim collo appensa habebant. Phædrus noster lib. I. c. 8.*

— *Celsa cervice eminens,*

Clarumq; collo jactans tintinnabulum.

Loquitur de mulo fiscos ferentē cum pecunia. Et hic quidem unum habuit; at Apulei ille plures, ubi & de cætero ornatu. *Mephaleris aureis, & fucatis ephippiis, & purpureis tapetis, & frenis argenteis, & picti-*

& pictilibus baltheis & tintinnabulis per argutis exornat. Haufit uti
 caetera ex Luciano, qui sic de eadem re. Καὶ σκευή μοι ἦν πολυελής. καὶ
 ἐράματα πορφυρᾶ ὀπιβάλλομαι, καὶ χαλινὸς εἰσεδεχόμενος, ἀργύρεος καὶ χρυσοῦ πεποι-
 κιλμένους, καὶ κώδωνες ἐξήπτοισί με μέλ. & μυσικώτατον ἐκφονῶντες. Memorat
 & ipse strata purpurea, frenos aureos, & tintinnabula musicum so-
 num edentia. Nam κώδωνες ipsius, Apulei tintinnabula. Atq; sic
 ex culti equi quoque, sicut libro primo dixi. Magius de Tintin-
 nabulis, c. 8. *Olim oblectamenti atq; ornatus gratia muliones atq; aga-
 sones equis mulisq; tintinnabula alligabant, quod & hodie passim fieri
 videmus.* Suvertius non tam ornatus causa putat factum, quam
 quod sono eo animalia delectarentur. Sic enim ait ad Magium:
*Affiduo compertum est, mulos valde delectari tintinnabulorum soni-
 tu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla su-
 spendere solent, quo facilius sarcinarum labores perferant, ut Ovidius
 alibi canit.* Verum magis est, ut existimemus factum, quo adven-
 tantibus alij occurrentes in tempore decederent de via praesertim
 cava vel angusta sono tintinnabulorum exaudito, propter causas,
 quas superius adduxi. Quanquam postea & alterum sit observa-
 tum. Videturq; Phædrus noster innuere, quando malum superbū
 facit jactantem illud tintinnabulum, velut gaudio & per ostentati-
 onem. Phaleras aureas, quas inter ornamenta mulorum memo-
 rat Apulejus, puto esse clypeolos orbiculose, quales hodieq; in
 fronte ac temporibus ornamentis causa ex ære inaurato, vel auri-
 chalco habere consueverunt. Hesychius in voce φάλαρα generali-
 ter ἵπποκόσμηα vocasse videtur. At Suidas propius & convenienti-
 us sententiæ nostræ. Φάλαρα, τὰς προμετωπίδας, τὰς ἀσπίδους, τὴν
 κόσμησιν τὴν κατὰ τὸ μέτωπον τῶν ἵππων. Dicit phalaras vocare frontalia,
 clypeolos, ornamenta qualia equi habeant in fronte. Sicut equi, sic &
 muli habuere. Tapetes quoq; hodie servantur, summis enim inster-
 nuntur sarcinis, partim ut legant, partim ut ornent. Ideo varias pictu-
 ras habent intextas, quandoq; nomina, & insignia illius, ad quæ sarci-
 næ spectant. Sed qui *pictiles balthei*? An, quibus praecinguuntur pe-
 ctora, taniis versicoloribus ornatis, aut villis, ex lana sericove: ut *pi-
 ctile*, signet *pictum*, sicut *fictile*, *fictū*. Sane quomodo hic *pictiles* in-
 telligi

telligi aliter debeant, haud video. Atq; ista quidem ornamēta, non
 dosfluariorum omnium, sed præstantiorum, quod per se cognosci-
 tur. Usus fuit multiplex. Nam iumenta quidem serviebant agris
 rei; rusticæ, si vehendum stercus, transplantandæ arbores, aut a-
 lia id genus faciendæ, quod ex Catonis & Columellæ verbis supra
 discere potuimus. Alias vehebant sarcinas quascunque, homi-
 num quorumlibet. Primum magistratuum ac præsidum, cum irent
 in provincias. Quo respexit Cicero in Or. cont. Rullum, quando
 de Rullo, & magistratu ab eo Colonia deducendæ causa constitu-
 to, quem prætoribus esse voluit similem: *Deinde ornat apparitori-
 bus, scribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, taberna-
 culis, centuriis, supellectili.* Habes ecce mulos in ministerio ho-
 rum, sicut solenniter solebant esse in ministerio Prætorum. Sed
 in Pantagathi libro una voce auctius legebatur *mulis cantherijs*,
 quod cum Aldo & Grutero puto esse rectum. Sunt enim *muli
 cantherij*. *ἄνοι καὶ θήλιοι*, sic ad differentiam eorum dicti, quibus ute-
 bantur in vehiculis, alias *muli clitellarij*. Nec enim cantherij à ca-
 rendo, verum *καὶ θήλιοι*, seu clitellis, ut jam supra demonstratum
 est, & hic locus satis comprobare potest. Eadem quippe ratio &
 muli cantherij, & cantherij equi. Et quia muli cantherij, inde li-
 quet, quod a jebam, consuevisse sarcinas prætorum, maxime taber-
 nacula, & supellectilem ipsius bajulare. Accipiebant autem mulos
 istos è publico. Livius lib. XLII. c. I. *Magistratus mulis tabernacu-
 lisq; & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale impe-
 rarent sociis.* Fiebatq; hoc per privatos, qui accipiebant pecuniam
 ex publico, & ituros in provincias instruebant necessariis, interq;
 illa mulis quoque, quod ex vita Augusti apud Suetonium c. 36. est
 notum, & jam pridem expositum Sigonio lib. II. de Jure Provin.
 c. I. Quanquam hoc abolitum ab Augusto, mox per sequentes
 Cæsares denuo restitutum, ut vel ex Lampridij Alexandro Severo
 cognoscitur. Qui simul docet, elapso administrationis tempore,
 ut cætera, sic hos mulos restituere coactos. *Judices, ait, exemplo
 veterum, ut & Cicero dicat, & argento, & necessariis instruebat, ita ut
 præfides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas senas,*
 mulos

mulos binos, equos binos &c. reddituri, deposita administratione mulas, mulos, equos &c. Observa, quod hic mulas quoq; memoret in postremis, cum in præcedentibus solos nominarit mulos. Nam ostendit, locum esse mutillum, & sic explendum: *Phialas senas, mulas binas, mulos binos, equos binos.* Scriba negligentior rem eandem bis putavit positam, & ideo mulas omisit. Vehebant quoq; muli, asini, equi sarcinas aliorum, iter facientium. Quomodo supra vidimus Gnathonij utensilia, Athenas deportata asellis. Seneca vulgatam hanc Romanorum iter facientium fuisse ait consuetudinem ep. 123. *Omnes jam mulos habent, qui christallina, & murrhina, & celata magnorum artificum manu, portent, turpe est, videri, eas te habere sarcinas, quæ tuto concuti possunt.* Mercium vero huc illudq; transportandarum istoc solenne vehiculum. Ibantq; juncti fere sociatiq; plures, quod superius jam monui. *Gregem* Varro nominavit illam sociatorum jumentorum multitudinem lib. II. R. R. c. 6. *Greges sunt fere mercatorum, ut eorum, qui è Brundusino aut Apulia asellis dossuariis comportant ad mare oleum aut vinum, itemq; frumentum, aut quid aliud.* Nec hoc faciebant mercatores solum, sed & alii, qui venale quid habebant. Ipsi agrestes in asinis circumvectare per plateas merces suas solebant. Innuit Virgilius Georg. I.

*Sape oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; revertens
Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.*

Paulo planius Apulejus lib. IX. Asini, de hortulano loquens, cui serviebat: *Matutino me multis oleribus onustum, proximam civitatem deducere consueverat dominus, atq; ibi, venditoribus tradita mercede, dorsum insidens meum sic hortum redire.* Item Lucianus: *Ἀποδίδουταί με ἀνδρῶπων κητυρῶ τῶ τέχνην δὲ σαρότης ἐν ἑωθῶν ἐπιθεῖς μοι τὰ λάχανα, ἐκβρίζεν, εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παραδίδου τοῖς ταῦτα πιπράσκουσιν, ἢ γέ με πάλιν εἰς τὴν κῆπων.* Præcipuus jumentorum ejuscemodi fuit usus in militia & bello. Nempè quicquid erat rerum necessariorum, non in vehiculis tam frequenter, quam clitellariis ejusmodi jumentis circumferre solebant. Inde *sarcinaria* Julio Cæsari lib. I. Bel. Civ. c. 81.

ubi

ubi de militibus Afranij: *Ibi & inopia pabuli adducti, & quo essent ad iter expeditiores, omnia sarcinaria jumenta interfici jubent.* Saggmaria deinde vocarunt, vel equos, mulos, asinos saggmarios. Vegetius lib. III. c. 6. *Primi ergo equites iter arripiant, inde pedites. Impedimenta, saggmarij, calones vehiculag, in medio collocentur, ita ut expedita pars peditum & equitum subsequatur.* Nempe sic & Græci appellabant. Suidas. Σαγμάρια τὸ παρ ἡμῖν λεγόμενον τέλδον, τὰ βασάζοισι τῶν δόποσκυῶν καὶ τῶν μελιχομιστῶν ἐπιηθείων. *Saggmaria id, quod nobis tuldum, que ferunt apparatus onerag, rerum necessariorum.* Verba hæc non sic intelligenda, quasi τέλδον quoque sit σαγμάριον, sed τέλδον est, quod ex omnibus saggmarijs conficitur. Itaque distinguit Leo quoque cap. 10, 7. Καὶ αὐτὰ τὰ σαγμάρια, καὶ τῶν λοιπῶν δόποσκυῶν, ἀπερικαλεῖται ἀδέσρατα (sic ibi est scribendum, non δέσρατα, quod habent editi) μετὰ αὐτῶν τῶν τέλδων καθ' ἑαυτὰ. Interpres ita vertit: *Ipsa autem saggmaria, id est, sarcinas reliquosq, apparatus, que andresta vocant, cum ipso tuldo relinques.* Hic primum prave habuit in suo codice ἀνδρεστα, pro ἀδέσρατα. Deinde saggmaria putavit sarcinas significare. At vero saggmaria non ipsæ sarcinæ, sed jumenta sarcinas portantia. Debuit igitur sic reddere: *Ipsa vero saggmaria, reliquumq, apparatus, que vocantur andresta, cum tuldo ipso relinques.* Ubi nota, hæc saggmaria vocata etiam ἀδέσρατα. Ipse Leo paulo est: δεῖ ἀδραλαβεῖν τὰ ἀδέσρατα (sic iterum est emendandum, pro ἀδρέσρατα) ἢ γεν σαγμάρια. Quanquam videatur fuisse inter ista quoque differentia, sicut σαγμαεῖα significarent proprie jumenta clitellaria, ἀδέσρατα vero, cum sarcinis & oneribus jam essent gravata. Et hoc voluisse Leonem quando supra σαγμαεῖα καὶ τῶν λοιπῶν δόποσκυῶν agebat ἀδέσρατα vocata. Nam alias ἀδέσρατα sine jumentis nō intelliguntur, id quod liquet ex Mauritio nostro, qui l. V. Strat. c. 2. dicit esse ὑπὸ μικρῶν παλλήκων κρατῆμενα, hoc est regimini parvorū puerorū subdita, quod nisi de jumentis explicari utiq; non potest. Adde, quæ in notis nostris de eadem re locuti sumus. Ἀδέσρατα igitur sunt σαγμαεῖα cum suis oneribus, quæ una cum carris, & vehiculis, & similibus aliis efficiēbant id, quod Græci novitij τέλδον, Latini alias *impedimenta*, nominarunt. Cæterum in his saggmariis vel sarcinariis habebant com-
meatum

maetum suum, item utensilia, tum tentorialia, postremo arma quoque, qua de re non uno loco dixi ad Mauritium. Erātq; illa sic divisa per exercitum, ut contubernia singula, vel bina unum haberent istiusmodi sagmarium. Leo VI. 29. ἵππους σαγματαεῖς ἢ ὑποζυγίαις, εἰ μὲν ἰδέχεται, καὶ ἑκάστον κονταβέρνιον, εἰ δὲ μή γε, εἰς τὰ δύο κονταβέρνια ἕνα. Ita editi. Sed pro σαγματαεῖς, mallet σαγμαεῖς scribere, pro ὑποζυγίαις, ὑποζύγια in Barberino legit codice Cl. Holstenius, manuq; sua codici adscripsit, quem ipsius munere possideo. In eodem ἕνα legitur post κονταβέρνιον insertum. Sensus hic est: *Equos sagmarios, vel jugales, si potest fieri, singula contubernia singulos, vel si non singula, bina singulos habeant.* Interpres etiam hic minus fuit accuratus. Cæterum contubernia singula decem vel duodecim continebant milites, ut notum. Ergo singuli decem milites, vel viginti unum habebant sagmarium, cujus usus communis erat omnibus. Habebant autem non contubernia modo vel decuriæ, sed etiam centuriæ aliquem, quem *centuriatum* nuncupabant. Vopiscus in Aureliano: *Mulum centuriatum communiter curet.* Salmasius ad hunc locum. *Mulus centuriatus erat communis toti centuriæ. Recte igitur καὶ κατὰ λόγον mulum communem communiter vult curari.* Quibus verbis intelligimus, sagmarij illius usum fuisse communem toti centuriæ, sic ut ea, quæ spectarent non ad singulos, hoc enim pertinebat ad sagmarium contubernij seu decuriatum, sed ad totam centuriam gestaret. Simulq; observatum, ut communis quoq; ejus esset cura, id est ordine singuli per totam centuriam sagmarium illum suo quisq; tempore curarent. Erat autem mulus, sagmarius centuriatus. Decuriatus equus videtur fuisse, supra enim Leo, ἵππους σαγμαεῖς, vel ut est in editis σαγματαεῖς, quod ineptum tamen puto, nominavit. Quanquam vix sit dubium, quin & mulos adhibuerint. Nam mulorum mentio creberrima hoc fine. Ita supra vidimus strata detracta mulis, quos non intelligimus alios, quam sagmarios hujusmodi. Etiam camelos ita usurparunt. Pollux lib. I. c. 10. ubi agit de his omnibus: *Χρεία δ' εἰς τὸς πολέμους, σκευοφόρων μὲν ὄνων, ἐπισκευαζομένων δὲ βεῶν ὑφ' ἀμάξαις, ἡμιόνων δὲ πρὸς ἄμφο, καμήλων δὲ, ἐπισσεσχημένων τὰ σκέυη.* *Ad bellum autem opus est asinis, qui ferant sarcinas,*

*nas, & bobus, qui jungantur ad vehicula, mulis vero, qui utrumq; faci-
ant, camelis denique, qui portent utensilia.* Ita verto locum hunc, ab
interprete minus clare redditum. De camelis dixi quoque ad
Mauritium nostrum, qui & ipse facit mentionem aliquam eorum
ad hos usus. Jam quoniam jumenta isthæc omnia in bellis sua præ-
stabant ministeria, hinc & jure postliminij recepta. Cicero hoc
nominatim docet de mulis in Topicis. *Postliminio, ait, redeunt
hæc; homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ frena recipere so-
let.* Mulus clitellarius non quilibet, sed qui sarcinas & onera ge-
stavit in militia, captusq; fuit, hic intelligendus est. Ac de tali lo-
quitur & Gallus Ælius apud Festum. Verba Festi hæc sunt:
*Postliminio receptum Gallus Ælius in libro primo significationum, quæ
ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber ex qua civitate in aliam civita-
tem abierat, in eandem civitatem redit ex jure, quod constitutum est de
postliminio. Item qui servos à nobis in hostium potestatem pervenit,
postea ad nos redit, redit in ejus potestatem, cujus antea fuit, jure postli-
minij. Equi, & muli, & navis eadem ratio est.* Ita lego & distinguo
Galli verba. Liquet autem satis, sermonem esse non sic univer-
sum de mulo, sed de clitellario, eoq; qui gestavit sarcinas in bello,
aut vehicula & currus traxit.

Cap. III.

De Ferculis.

*Fercula, unde. Fercula cenarum, triumphorum, funerum. Fercula cæna-
rum qualia. Calepinus & Stuckius notantur. Cibi plures in uno ferculo.
Ferculum componere, struere. Compositores, structores. Repositorium.
Baysius notatur. Plinius emendatur. Epulæ ingentes. Lampridius
exponitur. Dapes ingentes. Emendatio Salmasij revellitur. Ferculi
figura rotunda vel quadrata, item simplex vel duplex. Theca reposti-
torij. Ornamenta ferculorum. Ursinus refutatur. Repositoria non
sunt mensæ. Quomodo illata mensis, missus. Fercula orantium
qualia. Livius explicatur. Fercula spoliiorum in pompa triumphali.
Ferculis impositi homines. Quomodo portata. Onuphrij picturæ fal-
sæ. Fercula ludorum. Torrentius rejicitur. Dio explicatur. ἀρρα ἄδου.
Dio*